

Фойдали қазилмаларни назорти маркшейдерлик ишларини ташкил этган ҳолда солиқ базасини кенгайтириш масалалари

Камилов Аброр Анварович

Тошкент давлат иқтисодиёт университети

ORCID: 0009-0008-2155-0809

abror.kamilov.91@mail.ru

Аннотация. Мазкур мақолада республикамизда сўнгги йилларда мамлакатда маркшейдерлик ишларини ташкил этган ҳолда солиқ базасини кенгайтириш масалалари, уларни аниқлаш механизмларини такомиллаштиришдан самарали фойдаланиш масалалари ҳамда солиқ идоралари томонидан солиқ маъмурчилиги инструментларидан фойдаланиш орқали ҳуқуқбузарликларни бартараф этиш, солиқ тўлашдан бўйин товлаш схемаларини ўз вақтида ошкор қилиш чора-тадбирларини амалга ошириш, солиқ маъмурчилигининг янада оптималлаштириш, қонун ҳужжатларидаги қарама-қаршиликларни бартараф этиш бўйича илмий-амалий хулоса ва таклифлар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: бюджет сиёсати, инқироз, бюджет, солиқ маъмурчилиги, тадбиркорлик субъектлари, солиқ ҳисоботи, солиқ тушумлари, солиқ имтиёзлари, солиқ, солиқ ставкаси, преференциялар, маҳаллий солиқ, мулкнинг бозор қиймати, кўчмас мулк, кадастр қиймати, шахсий карточка, солиқ элементлари.

ВОПРОСЫ РАСШИРЕНИЯ НАЛОГОВОЙ БАЗЫ В СЛУЧАЕ ОРГАНИЗАЦИИ МАРКШЕЙДЕРСКОЙ РАБОТЫ НЕДРОПОЛЬЗОВАТЕЛЕМ

Камилов Аброр Анварович

Ташкентский государственный экономический университет

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы расширения налоговой базы, вопросы эффективного использования, совершенствования механизмов их выявления, а также устранения нарушений при использовании налоговыми органами инструментов налогового администрирования, своевременного раскрытия схем уклонения от уплаты налогов. Разработаны научно-практические выводы и предложения по дальнейшей оптимизации налогового администрирования, устранению противоречий в нормативных документах.

Ключевые слова: бюджетная политика, кризис, бюджет, налоговое администрирование, субъекты хозяйствования, налоговая отчетность, налоговые поступления, налоговые льготы, налог, налоговая ставка, преференции, местный налог, рыночная стоимость имущества, недвижимость, кадастровая стоимость, личная карта, налоговые элементы.

ISSUES OF EXPANDING THE TAX BASE IN THE CASE OF ORGANIZING SURVEY WORK BY A SUBSOIL USER

Kamilov Abror Anvarovich

Tashkent State University of Economics

Annotation. *This article discusses issues of expanding the tax base, issues of effective use, improving mechanisms for their identification, as well as eliminating violations when tax authorities use tax administration tools, and timely disclosure of tax evasion schemes. Scientific and practical conclusions and proposals for further optimization of tax administration and elimination of contradictions in regulatory documents have been developed.*

Key words: *fiscal policy, crisis, budget, tax administration, business entities, tax reporting, tax revenues, tax benefits, tax, tax rate, preferences, local tax, market value of property, real estate, cadastral value, personal card, tax elements.*

Кириш.

Бугунги кунда Ўзбекистонда жадал ижтимоий-иқтисодий ислохотлар олиб борилаётган бир шароитда, давлат солиқ сиёсатининг чекланган табиий ресурслар жумласига кирувчи муҳим бойлик ҳисобланган ер ресурсларидан иқтисодий тараққиёт мақсадларида самарали фойдаланиш ва унинг табиий унумдорлигини сақлаб қолган ҳолда келажак авлодларга етказиб бериш устувор аҳамият касб этмоқда. Ер қаъридан фойдаланганлик учун солиқ базасини аниқлаш, замонавий ёндашувлар доирасида фойдали қазилмаларни ташиш ва қайта ишлаш билан боғлиқ харажатларни солиқ базасидан чегириб ташлаш орқали халқаро амалиёт талаблари асосида “Netback” механизмини кенг қўллаш, солиқ тўловчилар томонидан углеводородларни қайта ишлаш учун амалга оширилган харажатлар миқдорини аниқлаш, ер ости бойликларини ҳисобга олиш тизимини такомиллаштириш бу борадаги илмий тадқиқотларнинг устувор йўналишларидан ҳисобланади.

Адабиётлар шарҳи.

Рус олимларидан Лукова, Букина (2017). Хорижий мамлакатларда солиқ солиш объектлари қийматини шакллантиришнинг иккита асосий тизими мавжуд:

- биринчидан, давлат ҳокимиятининг турли тармоқларининг меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларида белгиланган қатъий қиймат;
- иккинчидан, кўчмас мулкни давлат баҳосида аниқланган қиймат (кадастр қиймати).

Иқтисодчи олим Пардаев (2018) томонидан олиб борилган тадқиқотлар натижасида хусусий мулк (уйлар)нинг кадастр ҳужжатларидаги қиймати ва бозор баҳоси ўртасидаги тафовутларни тартибга солиш ҳамда мулкнинг прогноз кўрсаткичларига аниқлик киритиш мақсадида солиқ тушумлари, жисмоний шахсларнинг мол-мулкига солинадиган солиқ мол-мулкнинг инвентар қийматидан, белгиланган меъёрлардан келиб чиққан ҳолда амалга оширилади. энг кам миқдорни белгилаш ва ушбу меъёрий қийматдан келиб чиқиб солиқни ҳисоблаш усулини такомиллаштиришга урғу берди.

Сафаров (2006) қишлоқ хўжалиги бўлмаган корхоналардан улар фойдаланадиган ерларнинг кадастр қийматидан ундириладиган ер солиғини ҳисоблаш ва ундириш механизмини жорий этишни таклиф қилди ва ушбу солиқ ундириш механизмини янада такомиллаштириш юзасидан илмий таклифлар ишлаб чиқди.

Ситтикова (2016) унинг сўзларига кўра, ер участкалари учун ягона солиқ ва бино ва иншоотлар учун солиқнинг ажратилиши бир қатор мамлакатларда, масалан, Чехия

Республикасида режали иқтисодиётдан бозор иқтисодиётига ўтиш даврида солиқ тизими учун ўз самарасини кўрсатди.

Дрожина (2005) рус олимларидан. юридик шахсларнинг мол-мулки солиғи, жисмоний шахслардан олинган мол-мулк солиғи ва ер солиғини бирлаштириш йўли билан кўчмас мулк солиғини жорий этиш таклиф этилди.

Микҳина (2005) Ўз фикрларида кўчмас мулк солиғи жорий этилишининг маҳаллий бюджет даромадлари базасига таъсирини таҳлил қилиб, тегишли тавсиялар берди. Ўйлаймизки, юқорида тилга олинган олимларнинг фикрлари аҳолининг кам таъминланган қатламини ҳисобга олмайди.

Логинова (2018) У ўзининг илмий қарашларида кўчмас мулкни жорий қилиш ва амалиётга татбиқ этишда аҳолининг ижтимоий қатламини ҳисобга олиш зарурлигини таъкидлади.

Ильинова (2014) ва бошқа соҳа олимлари томонидан олиб борилган бошқа бир тадқиқотда тоғ-кимё саноатини асосий ривожланиш даражаси, кимё саноатининг ривожланишига таъсир этувчи омиллар, рақобатбардошлик масалалари бўйича тадқиқотлар олиб борган

Суткевичнинг (2013) тадқиқотида, Россия Федерациясининг 2030 йилгача геология саноатини ривожлантириш стратегиясида белгилаб берилган вазифалар таҳлил қилинган. Бунга кўра, мазкур даврда ер қаъридан фойдаланганлик учун солиқ ва солиқ бўлмаган тўловларни ҳисоблаш тизимини такомиллаштириш назарда тутилган. Шунингдек, ер қаъридан фойдаланганлик учун солиқ ва солиқ бўлмаган тўловларни тўлашда жамоатчилик назоратини кучайтириш тадқиқот объекти сифатида қаралган.

Тадқиқот методологияси.

Ушбу мақолада қиёсий таҳлил ва индукция ва дедукцияни баҳолаш усулларидан фойдаланилган. Қиёсий усулдан фойдаланган ҳолда маркшейдерлик ишларини ташкил этган ҳолда солиқ базасини аниқлаш механизмларини такомиллаштириш ва уларни таҳлил қилиш бўйича хорижий тажриба маълумотлари ўтказилди ва илмий хулосалар берилди.

Таҳлил ва натижалар муҳокамаси.

Маркшейдерлик-(nem. mark – чегара ва scheiden — бўлмоқ, ажратмоқ) маъносини англатиб, ўз ичига борлиқ ўлчовларни, кейинги геометрик тузилишлар, борлиқда ва кон-график ҳужжатларда ер қаъри участкалари тузилмавий элементлари параметрлари ва чегараларини аниқ тасвирланган ҳисоб-китобларни, ер ости иншоотларини, кон лаҳимлари ва технологик комплексларни, ер юзаси объектларини, кон қазилмаларининг таъсир кўрсатиш зоналарини, шунингдек қазиб олинган фойдали қазилма, кон ишлари ҳажмлари, фойдали қазилмаларнинг йўқолиши ва сифатсизланишини, захиралар ҳаракатларининг ҳисобини ва назоратини ўз ичига олган ер қаъридан фойдаланиш билан боғлиқ бўлган фаолият тури ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикасининг “Ер қаъри ресурслари тўғрисида”ги Қонунининг 33-моддасида ер ости бойликларидан фойдаланиш билан боғлиқ ишларнинг хавфсизлигини таъминлашнинг асосий талабларидан бири ишларнинг технологик айланиши ҳамда зарур ва етарли геологик ресурсларни олиш ҳисобланади. хавфли вазиятларни бартараф этишни таъминлаш учун ўлчаш ва бошқа кузатишлар. Қонуннинг 33-моддасига кўра, ер ости бойликларидан фойдаланувчи ер ости бойликларидан фойдаланиш жараёнида геологик, геодезия ва бошқа ҳужжатларнинг бажарилиши ва сақланишини таъминлаши шарт.

Ер ости бойликларига оид қонунчилик талабларини бажариш учун ташкилотлар мустақил таркибий бўлинма – геодезия хизматини ташкил этиши ёки шартнома асосида

бундай фаолиятни амалга оширишга ваколатли хорижий ташкилотларни жалб қилиши мумкин.

Бундан ташқари, янги қурилган корхоналарда ҳам, ишга туширилаётган корхоналарда ҳам қуйидаги тадқиқот ишларини бажариш керак бўлган вазифалар:

Геодезия ва мина ўлчаш тизимларини, жумладан, хариталаш тармоқларини ўз вақтида ташкил этиш ва кейинчалик кенг қамровли кон-маркдёрлик ўлчовлари ва ҳисоб-китобларини бажариш. Булар тоғ-кон график ҳужжатларини яратиш ва мунтазам янгилаб туриш ҳамда кон ишларида турли кон-геометрик муаммоларни ҳал қилиш учун зарурдир.

Ер усти ва ер ости иншоотларини қуриш лойиҳалари параметрларини аниқлаш, шунингдек, кон шахталарини текислаш ва фойдали қазилмаларни кончиликни ривожлантириш режаларига мувофиқ қидириш. Бу, шунингдек, мувофиқлик мониторингини таъминлашни ўз ичига олади. Тегишли асбоблар ёрдамида кон массаларининг силжишини, сирт деформацияларини, структуранинг барқарорлигини, карер юзалари ва скамейкаларни кузатиш. Ҳимоя чораларини тезкор ҳисоблаш ва хавфсиз қазиб олиш операциялари учун чегараларни белгилаш, уларни кон график ҳужжатларига киритиш.

Юқори босимли портлатиш ва газодинамик ҳодисалардан (масалан, портлаш ва шахта зарбалари) фойдаланадиган конларда сув ва газ портлаши хавфи мавжуд бўлган аралаш қатламларда (уйларда) хавфли зоналарни аниқлаш ва уларни кон график ҳужжатларига ўз вақтида киритиш.

Хавфли ҳудудларда ва унинг атрофида кон ишларини олиб боришда тасдиқланган хавфсизлик чораларига риоя этилишини назорат қилиш, асосий эътибор геодезияни қўллаб-қувватлаш хизматларига қаратилган. Фойдали қазилмаларни ўз ичига олган ҳудудларда ўзбошимчалик билан қурилишнинг олдини олиш бўйича қоидаларга риоя қилишни таъминлаш (Қарор, 2019).

Маркшейдер операциялари маркшейдер фаолиятини тартибга солишчи тегишли кўрсатмалар ва меъёрий ҳужжатларда, шунингдек ер ости бойликларига оид қонунчилик, хавфсизлик қоидалари, техник кўрсатмалар ва тегишли протоколларда кўрсатилган талабларга риоя қилган ҳолда белгиланган муддатлар ва кўрсатмаларга қатъий риоя қилиши шартлиги белгиланган. Геологик тадқиқотлар, тоғ-кон қазилма ишлари ёки қурилиш объектларини олдиндан геодезия ишларини тугатмасдан туриб амалга ошириш қатъиян ман этилади. Демак, ҳар бир корхона геологик ва геодезия бўйича қўлланмаларни сақлаб туриши керак, улар тегишли мансабдор шахслар томонидан қабул қилиниши ва мунтазам янгилаб туриши, уларнинг бажарилишини таъминлаши керак. Ушбу қўлланмалардан фойдаланиш мунтазам равишда корхона раҳбарияти ёки бош муҳандис томонидан назорат қилиниши керак (Қарор, 2019).

Ўзи мазкур фаолият “Геология маркшейдерлик хизмати” ДК Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 21 апрелдаги ПҚ–5083 сон қарорига мувофиқ давлат корхонаси сифатида Давлат геология қўмитаси тузилмасига киритилди. Маълумотларга кўра, маркшейдерлик соҳасида 384 та корхонага “геодезия-картография фаолияти” учун лицензия берилган, шундан 33 таси давлат унитар корхонаси бўлиб, 12 таси Тоғ-кон саноати ва геология вазирлиги таркибида бўлган. Геодезия фаолияти учун лицензия берилган корхоналарда 1 094 та маркшейдер мавжуд бўлиб, шундан, Навоий кон металлургия комбинатида 130 та, Ўзбекгеофизика АЖда 126 та, Олмалиқ кон металлургия комбинатида 108 та штат бирлари бўйича мутахассислар жамланган¹²⁵. Бундан ташқари, ҳозирда тоғ-кон саноати ташкилотларининг тўлиқ рўйхатини ва улар томонидан қазиб олинган фойдали қазилмалар захираларининг тегишли ҳажмларини ўз ичига олган марказлаштирилган идоралараро электрон

¹²⁵ Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитаси ҳузуридаги Кадастр агентлигининг маълумотлари асосида.

маълумотлар базаси мавжуд эмас. Шунингдек, ер қаъридан фойдаланувчилар солиқ тўлашдан бўйин товлашдан бўйин товлашнинг турли схемаларини қўлламоқда, бунда қонунчиликни назорат қилишдаги бўшлиқлардан фойдаланмоқда. Хусусан, фойдали қазилмаларнинг ҳажми солиқ солинадиган база бўлиб хизмат қилганлиги сабабли ер қаъридан фойдаланувчилар ўзларининг солиқ декларацияларида қазиб олинган фойдали қазилмаларнинг ҳақиқий миқдорини ихтиёрий равишда кам кўрсатиб, кончилик фаолиятининг ҳақиқий ҳажмини яшириб келмоқдалар. Аслини олганда, солиқ текширувлари ер қаъридан фойдаланувчилар томонидан тақдим этилган ҳисоботларда фойдали қазилмаларни қазиб олиш ҳажми камайтирилганлиги ҳолатларини аниқлади, бу эса солиқларнинг аниқ ҳисобланишига салбий таъсир кўрсатди. Ушбу муаммоларни ҳал қилиш учун ҳукумат томонидан қатъий чоралар кўрилди. Унга кўра, барча ер қаъридан фойдаланувчи ташкилотлар ҳар йили қазиб олинган фойдали қазилмалар ҳажмлари тўғрисида батафсил маълумот берувчи геодезия ҳисоботини тузиши шарт. Ушбу ҳисоботлар Давлат геология ва минерал ресурслар қўмитаси ҳузуридаги геология фаолиятини назорат қилувчи ҳудудий инспекцияларга самарали тартибга солувчи назоратни таъминлаш учун тақдим этилиши белгиланган.

Ўзбекистон Республикаси Давлат геология ва минерал ресурслар қўмитаси ҳузуридаги Кон-геология фаолиятини назорат қилиш инспекцияси ҳамда Давлат солиқ қўмитаси ер қаъридан фойдаланувчилар томонидан ҳақиқатда қазиб олинган (ажратиб олинган) фойдали қазилмалар ҳажмининг маркшейдерлик хулосасига мувофиқлиги юзасидан мониторинг ўтказиш ҳуқуқи берилган. Бунда, мониторинг тадбирлари жойларга борган ҳолда, ер қаъридан фойдаланувчи фойдаланадиган объектларда ва ҳудудларда ер қаъридан фойдаланувчининг мансабдор шахслари ёки уларнинг вакиллари иштирокида, қазиб олинган (ажратиб олинган) фойдали қазилмалар ҳажмини аниқлаш ҳамда маълумотнома билан расмийлаштириш орқали амалга оширилади. Сўнгги йилларда барча тармоқларда бўлгани каби, ер қаъридан фойдаланиш тармоғида ҳам тадбиркорлик таваккалчилиги асосида амалга оширилаётган фаолиятидаги тўсқинликларга барҳам бериш, бизнес юритиш учун қулай шароит яратиш ва республиканинг инвестицион жозибadorлигини оширишга қаратилган ислохотлар амалга оширилмоқда. Шу жумладан, тадбиркорлик субъектлари фаолиятида ўтказиладиган текширувларни мувофиқлаштириш ва назорат қилувчи органлар томонидан текширувлар ўтказилишининг қонунийлиги устидан назорат Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича вакил томонидан амалга оширилиши белгиланди. Текширувларни электрон рўйхатга олиш ягона тизимида рўйхатдан ўтказиш орқали ваколатли органни хабардор этиш тартибида ўтказиладиган текширувлар рўйхати тасдиқланиб, ер қаъри фойдаланувчилари томонидан фойдали қазилмаларни қазиб олиш (чиқариш)нинг ҳақиқий ҳажмларининг маркшейдерлик ўлчов хулосаларига мувофиқлиги устидан йилига икки мартадан кўп бўлмаган мониторинг ўтказилиши, ваколатли органни хабардор этиш тартибида ўтказиладиган бўлди.

Маркшейдер хизмати геодезия ва картография соҳасига тегишли бўлиб, Кадастр агентлиги томонидан бериладиган рухсатнома (лицензия) талаб қилинади. Ушбу агентликка геодезия ва картография соҳасида ягона давлат сиёсатини амалга ошириш, жумладан, аерофотосурат маълумотларидан фойдаланган ҳолда картографик кузатув, топография-геодезия, картографик тадқиқотлар ва ерларни масофадан зондлаш, шунингдек, геодинамик тадқиқотлар олиб бориш вазифаси юклатилган. Бундан ташқари, агентлик давлат геодезия назоратини назорат қилади ва солиққа тортиш мақсадида фойдали қазилмаларни қазиб олиш ҳажмларини бевосита ўрганишни амалга оширади. Маркшейдер геодезик назоратнинг ҳал қилувчи жиҳатини ташкил этишини

ҳисобга олсак, бу соҳа мутахассислари қазिश ўлчамларини ўлчаш учун масъулдирлар. Кадастр агентлиги таркибида Республика Ерогеодезия маркази ва унинг Қорақалпоғистон Республикаси ва вилоятлар бўйича вилоятлараро бўлинмалари томонидан кўрсатилаётган маркшейдер хизматларини назорат қилиш учун махсус бўлим ташкил этилиши тарафдоримиз. Ушбу бўлим солиқ органлари билан яқиндан ҳамкорлик қилиши керак. Мамлакатимизда нафақат геологик ташкилотлар, балки бошқа манфаатдор томонлар ҳам фойдаланадиган маркшейдер хизматларини тақдим этиш рақобат ва масъулиятни кучайтиради. Кейинги йилларда ер қаъридан фойдаланишда геодезия хизматларининг аҳамияти ошди. Дастлабки ўлчовлар янги конларни сотишда, инвесторларнинг қизиқишини жалб қилишда ва сектордаги эксплуатация ҳолатларини ҳал қилишда муҳим роль ўйнайди ва шу билан бозорни ўрганиш хизматларига талабни оширади. Солиқ солинадиган базани тўғри ташкил этишда солиқларнинг тўғри ҳисобланиши, тўловларнинг ўз вақтида тўланиши, фойдали қазилмаларнинг ҳақиқий ҳажмларини маркшейдер хизматларидан кенг фойдаланиш орқали аниқланиши устидан қатъий назорат ўрнатиш муҳим аҳамиятга эга. Маркшейдер хизматларининг самарадорлиги солиқ тушумларининг кўпайиши ва эксплуатациянинг юмшатиш ҳолатларидан далолат беради.

Бироқ, кон қазिश ишлари олиб бориладиган турли мамлакатларда одатда “шахта ўтказувчилар” ёки «маркетйдерлар» ишлайди. Ушбу мутахассислар хариталарни яратиш, ерни ўлчаш ва қазиб олинadиган ҳудудларда хавфсизликни таъминлаш каби вазифалар учун жавобгардир. Улар тоғ-кон саноати фаол бўлган мамлакатларда, жумладан, Австралия, Канада, АҚШ, Россия давлатларини таҳлил қилсак.

Америка Қўшма Штатларида, кўпинча мина ўлчаш ёки мина ўлчаш муҳандислиги деб аталadиган маркшейдер хизмати тоғ-кон саноатида муҳим роль ўйнайди. Қўшма Штатлардаги кон тадқиқотчилари штат даражасида тартибга солинади, ҳар бир штат ўз лицензия талаблари ва қоидаларига эга. Одатда, шахслар шахта ўлчовчиси сифатида ишлаш учун профессионал лицензия ёки сертификат олишлари керак. Бу кўпинча тадқиқот ёки тегишли соҳада илмий даражани тугатиш, амалий тажриба орттириш ва лицензия имтиҳонидан ўтишни ўз ичига олади. АҚШда қазиб олувчиларни қўллаб-қувватлаш учун бир нечта профессионал ташкилотлар мавжуд, масалан, Профессионал геодезиклар миллий жамияти (НСПС) ва Миналар хавфсизлиги ва соғлиғи бошқармаси (МША). Ушбу ташкилотлар ушбу соҳадаги мутахассислар учун ресурслар, тренинглари ва тармоқ имкониятларини тақдим этади. Минердейдерлар одатда геодезия техникаси, миналар хавфсизлиги қоидалари ва тегишли дастурий таъминот ва технологиялар бўйича махсус таълим ва таълим оладилар.

Бу ўқув уларни ер ости кон ишларини аниқ ўлчаш ва хариталаш, ернинг барқарорлигини назорат қилиш ва хавфсизлик қоидаларига риоя қилишни таъминлаш учун зарур бўлган кўникмалар билан қуроллантиради. Минервеерлар бир қатор вазифалар учун масъулдирлар, жумладан, кон ичида тадқиқот назорати пунктларини ташкил этиш ва сақлаш, фойдали қазилмалар конларининг жойлашуви ва ҳажмини аниқлаш учун тадқиқотлар ўтказиш, шунингдек, ер ҳаракати ва барқарорлигини кузатиш. Улар, шунингдек, хавфсизлик қоидалари ва атроф-муҳит стандартларига риоя қилишни таъминлашда ҳал қилувчи роль ўйнайди. Минервеерлар кон муҳандислари, геологлар ва конларни режалаштириш, ишлаб чиқиш ва ишлатиш билан шуғулланадиган бошқа мутахассислар билан яқиндан ҳамкорлик қилади. Улар конни қидириш ва техник-иқтисодий асослашдан тартиб, ишлаб чиқариш ва ёпишгача бўлган бутун ҳаётнинг тизимли давомида қарор қабул қилишни қўллаб-қувватлаш учун муҳим маълумотлар ва таҳлилларни тақдим этади. Умуман олганда, АҚШдаги маркшейдер хизмати геодезия техникаси, тоғ-кон операциялари ва меъёрий ҳужжатларга риоя қилиш бўйича тажрибани талаб қилувчи юқори ихтисослашган соҳадир. Ер ости кон

ишларини аниқ ўлчаш ва хариталашни таъминлаш орқали сюжетчилар минерал ресурсларни хавфсиз ва самарали қазиб олишга ҳисса қўшадилар.

Россияда «маркшейдерия» номи билан танилган Маркшейдерлик хизмати тоғ-кон саноатининг ажралмас қисми бўлиб, хавфсиз ва самарали қазиб олиш операциялари учун зарур бўлган геодезия ва муҳандислик вазифалари учун жавобгардир. Россияда Маркшейдерликс Федерал Атроф-муҳит, технологик ва ядро назорати хизмати ва Минерал ресурслар федерал агентлиги (Роснедра) томонидан тартибга солинади. Улар маркшейдерия билан шуғулланиш учун профессионал лицензия ёки сертификат олишлари керак. Бу, одатда, тоғ-кон муҳандислиги ёки геодезия бўйича ихтисослаштирилган даражани тугатиш, амалий тажриба орттириш ва лицензиялаш имтиҳонидан ўтишни ўз ичига олади. Россия ер қаъридан фойдаланиш бўйича экспертлар жамияти (РОСУГЛЕКСПЕРТИЗА) каби профессионал ташкилотлар Россияда маркшейдерликс учун қўллаб-қувватлаш, ўқитиш ва тармоқ имкониятларини тақдим этади. Ушбу ташкилотлар илғор тажрибаларни илгари суриш, касбий маҳоратни ошириш ва соҳада ҳамкорликни ривожлантиришда ҳал қилувчи роль ўйнайди. Маркшейдерликс геодезия, конларни ўлчаш техникаси, геологик қидирув ва тегишли дастурий таъминот ва технологиялар бўйича махсус таълим ва тренинг олади. Маркшейдерликс турли вазифалар, жумладан, тадқиқот назорати пунктларини ташкил этиш ва қўллаб-қувватлаш, фойдали қазилмалар конларининг жойлашуви ва ҳажмини аниқлаш учун тадқиқотлар ўтказиш, эр ҳаракати ва барқарорлигини кузатиш, хавфсизлик қоидалари ва атроф-муҳит стандартларига риоя қилишни таъминлаш учун жавобгардир. Улар конларни режалаштириш, лойиҳалаш ва оптималлаштиришда ҳам муҳим роль ўйнайди. Маркшейдерликс кон муҳандислари, геологлар ва тоғ-кон ишларининг барча босқичларида иштирок этадиган бошқа мутахассислар билан яқиндан ҳамкорлик қилади. Улар қарор қабул қилишни қўллаб-қувватлаш, тоғ-кон фаолияти хавфсизлиги ва самарадорлигини таъминлаш, ишлаб чиқариш жараёнларини оптималлаштириш учун муҳим маълумотлар ва таҳлилларни тақдим этади. Умуман олганда, Россиядаги Маркшейдерлик хизмати тоғ-кон саноатида ҳал қилувчи роль ўйнайдиган юқори даражада ихтисослашган ва тартибга солинадиган соҳадир. Маркшейдерликс аниқ геодезия ва муҳандислик хизматларини тақдим этиш орқали Россиядаги минерал ресурсларни муваффақиятли қидириш, ривожлантириш ва эксплуатация қилишга ҳисса қўшади.

Канадада Маркшейдерлик хизматига ўлчаш ва муҳандислик тоғ-кон саноатининг муҳим таркибий қисмлари ҳисобланади. "Маркшейдерлик назорати" атамаси махсус ишлатилмаслиги мумкин бўлсада, конларда геодезия ва муҳандислик фаолиятини тартибга солувчи ўрнатилган амалиёт ва қоидалар мавжуд. Канадада конларни ўлчаш фаолияти федерал ва вилоят даражасида тартибга солинади. Канада Табиий Ресурслари (НРСан) ва вилоят кон вазирликлари каби тартибга солувчи органлар конларда геодезия амалиётлари учун стандартлар ва кўрсатмаларни белгилайди. Бундан ташқари, меҳнатни муҳофаза қилиш қоидалари ишчилар ва аҳоли хавфсизлигини таъминлаш учун махсус тадқиқот тартиб-қоидаларига риоя қилишни талаб қилади. Канада кончилик, металлургия ва нефть институти (СИМ) ва Алберта профессионал муҳандислар ва геобилимлар ассоциацияси (АПЕГА) каби профессионал ташкилотлар тоғ-кон саноати соҳасида ишлайдиган тадқиқотчилар ва муҳандислар учун йўл-йўриқ, ўқитиш ва малака ошириш имкониятларини тақдим этади. Бу ассоциациялар илғор тажрибаларни оммалаштириш ва соҳа мутахассисларининг малакасини таъминлашда ҳал қилувчи роль ўйнайди. Тоғ-кон саноатида ишлайдиган тадқиқотчилар ва муҳандислар одатда геодезия, муҳандислик ёки геоматика бўйича махсус таълим ва тайёргарликка эга. Кўпчилик профессионал муҳандис (P.Eng.) ёки Профессинал Сурвеёр (P.Surv.) белгиси каби профессионал сертификатларга ёки лицензияларга эга бўлиб, уларнинг малакаси ва профессионал стандартларга содиқлигини кўрсатади.

Канада конларида тадқиқотчилар ва муҳандислар бир қатор вазифалар учун масъулдирлар, жумладан, тадқиқот назорати тармоқларини яратиш ва қўллаб-қувватлаш, фойдали қазилмалар конларининг жойлашуви ва ҳажмини аниқлаш учун тадқиқотлар ўтказиш, эр ҳаракати ва барқарорлигини кузатиш, шунингдек, маълумотлар ва таҳлилларни тақдим этиш. конларни режалаштириш ва лойиҳалашни қўллаб-қувватлаш. Шунингдек, улар меъёрий талаблар ва хавфсизлик стандартларига мувофиқлигини таъминлашда асосий роль ўйнайди. Геологлар, тоғ-кон муҳандислари ва атроф-муҳит бўйича олимлар, жумладан, тоғ-кон саноати билан шуғулланадиган бошқа мутахассислар билан яқиндан ҳамкорлик қилади. Улар фойдали қазилмаларни хавфсиз ва самарали қазиб олишни таъминлаш, ишлаб чиқариш жараёнларини оптималлаштириш ва кончилик фаолияти билан боғлиқ хавфларни юмшатиш учун ҳамкорлик қилади. Умуман олганда, Канадада "Маркшейдерлик назорати" махсус атамаси қўлланилмаслиги мумкин бўлсада, геодезия ва муҳандислик назорати тамойиллари тоғ-кон саноати учун ажралмас бўлиб, қоидалар, профессионал уюшмалар, таълим ва саноат манфаатдор томонлари ўртасидаги ҳамкорлик орқали амалга оширилади.

Хулоса ва таклифлар.

Юридик шахслар томонидан мол-мулкни бозор баҳосига яқинлашган солиқ ҳисоблаш тизимини жорий қилиш мақсадида, юридик шахсларнинг мол-мулк объектини жойлашувига қараб солиқ базасини аниқлашда 1 кв. метр учун мулкнинг энг кам қийматларини белгилаш лозим. Ривожланган давлатлар тажрибасидан келиб чиқиб, мол-мулк ва ер солиқларини бирлаштириб кўчмас мулк солиғини жорий этиш. Бунинг натижасида солиқни ҳисоблаб чиқариш механизми соддалашади, адолатлилик, шаффофлик принципи таъминланади.

Солиқ солинадиган базани ташкиллаштирилган маркшейдер ишлари орқали кенгайтириш фойдали қазилмаларни баҳолашнинг тўғрилигини ошириш ва солиққа тортиш қоидаларига риоя этилишини таъминлашга қаратилган стратегик ёндашувни талаб қилади. Барча кончилик фаолияти ўқитилган маркшейдер мутахассислари томонидан тўғри текширилиши ва ҳисобот берилишини таъминлаш учун чоратадбирларни амалга ошириш. Бу қазиб олинган фойдали қазилмалар ҳажми ва сифатини кузатиш, шунингдек, вақт ўтиши билан заҳиралардаги ҳар қандай ўзгаришларни ҳужжатлаштиришни ўз ичига олади.

Адабиётлар/Литература/Reference:

Дрожжина И.А. (2005) *Формировани систем налогообложени объектов недвижимости на основе дифференцированного подхода. И.ф.н. илмий даражасини олиш учун тайёрланган дисс. автореферати.* –О.: -б.12.

Ильинова А.А., Череповицын А.Е., Ларичкин Ф.Д., (2014) *Отраслевые особенности формирования конкурентных стратегий в горнохимическом комплексе.* * Публикация подготовлена в рамках поддержанного РГНФ научного проекта №126326 06001. ЭКО. – №1

Қарор (2019) *Маркшейдерлик ишларини амалга ошириш бўйича йўриқномани тасдиқлаш ҳақида*”ги Ўзбекистон Республикаси Саноат хавфсизлиги давлат қўмитасининг 2019 йил 14 февраль кунги 09/ЮБ-3-сон қарори.

Логинова Т.А. (2018) *Стратегия развития налогообложения недвижимого имущества в Российской Федерации. Автореферати.* –М.: -б. 7.

Лукова Л.Н., Букина И.С. (2017) *Налоговые системы зарубежных стран: учебник для бакалавриата и магистратуры.* Юрайт. с. 428.

Михина Е.В. (2005) *Налог на недвижимость и перспективы его развития в регионе. автореферати.* –М.: б.-б.

Пардаев У. (2018) Давлат бюджетини прогнозлаштириш услубиётини такомиллаштириш. Фалсафа доктори (Пхд). дисс.автореф. – Тошкент. 25-26 б.

Сафаров Ғ.А. (2006) Хўжалик юритувчи субъектларнинг табиий ресурслардан самарали фойдаланишини солиқлар воситасида рағбатлантириш. ёзилган диссертацияси автореферати. –Т.: Академия. -26 б.

Ситдикова Л.Р., (2016) Кадастровая оценка земельных участков. Экономические науки, 1-4.

Суткевич Е.А., (2013) Правовое регулирование платежей за пользование недрами в Российской Федерации. Дисс. - Москва, - 183 с.: ил. РГБ ОД, 61 13-12/552

Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодекси- Тошкент: Фафур Фулом нашриёт уйи 2020.- 640 б.